

KESELÂ

nasebetleri iyi olduğu için ilgi göstermedi. Keselâ'daki Ahmed Bey İffât kumandasındaki Mısır birlikleri Mehdî'nin ordusuna karşı epeyce direndiler, muhasara yirmi ay devam etti. 1884 yılında Sinkat ve Tukar'ı ele geçiren Mehdî kuvvetleri bütün gayretlerine rağmen Sevâkin'i alamadılar. Aynı yılın nisan ayında Kadârîf'i ve 29 Temmuz 1885'te Keselâ'yı ele geçirdiler. Özellikle Keselâ'nın savunması esnasında Mısır ordusu büyük kayıplar verdi. Böylece 1885 yılından itibaren bölgede Muhammed Ahmed el-Mehdî dönemi başladı.

Mehdî Devleti'nin merkezi olan Kallâbât kasabası İngilizler'in bulunduğu Sevâkin ile İtalyanlar'ın yerleştiği Eritre ve Hıristiyan Habeşistan Krallığı arasında yer alıyordu. Bir İngiliz birliği 1891 yılı Şubat ayında Osman Dikne'nin bölgeden uzaklaşmasını sağladı. Böylece İngilizler Mehdî'nin Sevâkin üzerinde tehdit oluşturmalarına son verdiler. İtalyanlar, 1894 yılı Temmuz ayında Keselâ'nın bulunduğu bölgeyi İngiltere ile yaptıkları anlaşmaya dayanarak işgal ettiler, ancak 1897 yılı Aralık ayında Mısır'a iade ettiler. Bu olayın ardından bölgedeki son Mehdî ordusu Kadârîf'ten çekildi.

Bölgenin dağları genelde taşlık olmakla birlikte vadilerinde bol ağaç bulunmaktadır. Bahar yağmurlarının oluşturduğu akar sular ve su kuyuları sayesinde tarıma elverişli bir bölge olduğu halde ahalisi tarımdan çok hayvancılıkla meşgul olur ve ancak ihtiyaçları kadar pamuk yetiştirir. Dokumacılık bölgenin ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli seviyededir. Halk seracılık, dericilik, silâh imalî, fil, zûrafa ve su aygırını derisinden kamçı yapımında maharet sahibidir. Keselâ'nın merkez olduğu idarî bölgenin sınırları içinde muz, nar, üzüm, limon, incir ve zeytinle hububat ziraatı yapılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbrâhim Fevzi Bâşâ, *es-Sûdân beyne yedey Gurdân ve Kitşinir*, Kahire 1319, I, 65, 197-203; Muhammed Mihri, *Sûdan Seyahatnâmesi*, İstanbul 1326, s. 322-325; Abdurrahmân er-Râfîî, *'Aşru Muhammed 'Alî*, Kahire 1366/1947, s. 142-150; H. Shaked, *The Life of the Sudanese Mahdî*, New Jersey 1978, s. 147-151; M. W. Daly – P. M. Holt, *A History of the Sudan*, London 1988, s. 66-67; P. M. Holt, "Kasala", *El² (Fr.)*, IV, 714-715; C. Fluehr-Lobban v.dğr. *Historical Dictionary of the Sudan*, London 1992, s. 101-104; G. R. Warburg, *Historical Discord in the Nile Valley*, London 1992, s. 5-7; C. Coquery-Vidrovitch, *Histoire des villes d'Afrique noire des origines à la colonisation*, Paris 1993, s. 240-244; S. Hillelson, "Kasala", *IA*, VI, 397-399.

AHMET KAVAS

KESİK BAŞ DESTANI

Dinî-destanı
manzum halk hikâyesi.

"Dâsitân-ı Kesik Baş", "Hikâye-i Kesik Baş" olarak da adlandırılan Kesik Baş destanı mevlid metinlerine eklenen geyik, güvercin vb. hikâyeler gibi Hz. Peygamber'in faziletlerini ve Hz. Ali'nin İslâm uğrundaki kahramanlıklarını dile getirerek halkın dinî duygularını canlı tutmak amacıyla anlatılan veya toplantılarda makamla okunan bir halk hikâyesidir. Kahramanı gövdesiz bir insan başı olan hikâye bu garip özelliğiyle dikkat çekmiş, Anadolu'dan başka Balkanlar'da ve Asya içlerinde de yaygınlık kazanmıştır.

Kesik Baş destanının konusu şöyledir: Resûl-i Ekrem başta Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali olmak üzere otuz üç bin sahâbe ile sohbet ederken çıkagelen bir kesik baş Allah'ın dostu olduğunu, elli defa haccı gittiğini, ism-i a'zamı bildiğini ve gece gündüz Allah ile konuştuğunu anlatır. Adının Şeyh Abdullah olup Kal'a-i Zerrîn şehrinde oturduğunu, müslümanlara musallat olan bir devin kendisini bu hale koyarak oğlunu yediğini, hanımını da kaçırdığını söyler. Allah'ın resulünün bu devî ortadan kaldırarak hanımını kurtarmasını ister, aksi halde kıyamet gününde kendisinden davacı olacağını ifade eder. Bunun üzerine Ali zülfikarı çekerek ileri atılır, devî öldürmek için Hz. Peygamber'den izin ister, Resûl-i Ekrem de ona izin verir. Dülûle binen Hz. Ali Kesik Baş'ı takip eder. Yedi gün, yedi gece yol almak suretiyle devin kuyusuna varırlar. Hz. Ali 500 kulaç uzunluğundaki kemendin bir ucunu bir kayaya, diğer ucunu da beline bağlayarak kuyunun dibine doğru inmeye başlarsa da çok uzak olduğunu anlayınca kemendi bırakır, yedi gün daha indikten sonra kuyunun dibine varır. Bir demir kapıyı açtığında bir altın saray ve bu sarayda bir kadın görür. Kadının Kesik Baş'ın hanımı olduğunu anlar. İçerideki odalarda da eli ayağı bağlı 500 müslüman görür. Bunlar daha önce 5000 kişi olduklarını, devin her gün içlerinden beşini yediği için bu kadar kaldıklarını bildirirler. Hz. Ali ilerlediğinde minare boyunda, başı kümbet gibi, parmakları insan gövdesi kalınlığında, 1000 yaşını geçmiş bir devin uyuduğunu görür. Devî uyurken öldürmek istemediği için attığı naraları onu uyandırır. Dev Hz. Ali'ye kendisini yiyeceğini, dünyada Sünnî müslüman bırakmayacağını, Mekke ve Medine'yi de yıkacağını söyleyerek

saldırır. Devin hamlelerinden korunan Hz. Ali zülfikarı çekerek deve iman etmesini söyler, kabul etmeyince de onu öldürür, Kesik Baş'ın hanımını ve diğer müslümanları kurtarır. Hz. Ali Allah'a dua eder ve bir anda kendini 500 müslümanla birlikte kuyunun ağzında bulur. Hz. Ali geri dönünce Resûl-i Ekrem Kesik Baş'a ve oğluna dua eder. Kesik Baş organları tam bir yiğit olur, oğluna da Allah yeniden can bağışlar. Kesik Baş destanında çok zor şartlar altında bile vakit namazlarının mutlaka kılınması gerektiği mesajı belirginleşmektedir.

Yazma ve basma nüshalarında temel konusu değişmeyen Kesik Baş destanı genellikle 90-130 beyit civarındadır. Destanı anlatan kişi birçok nüshada belli olmamakla beraber bazı nüshaların sonunda Kirdecî Ali, Kethüdâ Ali veya Aliyyü'd-dîn gibi isimler yer alır. XIV. yüzyıl başlarından itibaren Kesik Baş vb. dinî halk destanlarında rastlanan bu ismin destanı söyleyen kişi mi yoksa derleyen mi olduğu hakkında kesin bir şey bilinmemektedir. Mevcut nüshalarda daha çok "fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılan destanın bazı nüshalarında veznin "mefâilün mefâilün feülün" kalıbına, bazan da hece veznine uyduğu görülmektedir. XIV. yüzyıl sonlarından itibaren yazıya geçirildiği sanılan Kesik Baş destanının yazma bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde 4069 numarada kayıtlı mecmua'nın içindedir.

Kesik Baş destanındaki kötülük timsali ejderha ile bir yiğidin mücadelesi teması eski Türk, Ortadoğu ve Hıristiyan dinî inançlarında, bilhassa Türk halk hikâyeleri ve masallarında da görülmektedir. Kesik Baş destanı bu yönüyle Hıristiyanlık'ta yer alan Aya Yorgi'nin (Hagios Georgios, Saint Georges) ejderha menkıbesiyle de benzerlik göstermektedir (Ciopinski, XIII [1971], s. 12). Burada Aya Yorgi Hz. Ali'ye, Aya Yorgi'nin mağlûp ettiği ejderha deve, menkıbenin kahramanlarından biri olan aziz tarafından ejderhanın elinden kurtarılan kız da Kesik Baş'ın hanımına benzemektedir.

İslâmî dönemde başı kesilen kahraman motifinin yer aldığı birçok menkıbe ortaya çıkmış, bilhassa Kerbelâ'da başı kesilerek şehid edilen Hz. Hüseyin bu menkıbelerde yer almıştır (Fazlullah Rahîmî, s. 188 vd.). Şems-i Tebrîzî, Âşik Paşa, Molla Lutfî, Oğlan Şeyh İsmâil Ma'şûki ve Hasan Keşfi Efendi'nin adı çevresinde oluşmuş kesik baş menkıbeleri de vardır. Ayrıca bazı halk hikâyeleri, masal ve mo-

dern efsanelerde kesik baş motifine yer verilmiştir (Ocak, s. 27-37).

Türkler Anadolu'ya geldikten sonra Türk folklor ve edebiyatında görülen kesik başlı kahraman motifinin ilk örneklerinden biri Peçuylu İbrâhim'in tarihinde yer almaktadır (I, 355-363). Sigetvar Kalesi'nin kumandanı Kroçin. Türkler'in elinde bulunan Grijgal Kalesi'ni kuşatır ve içerdekilere teslim olmaları halinde kimseye zarar vermeyeceğini bildirir. Türk askerleri ise bir huruç hareketiyle düşman kuşatmasını yarmayı kararlaştırır ve cuma namazı kıldıktan sonra hücumu geçirir. Askerler arasında Deli Mehmed ve Deli Hüsrev adında iki arkadaş vardır. Deli Mehmed savaş esnasında başı kesilerek şehid edilir. Düşman askeri onun kesik başını alıp uzaklaştığı sırada Deli Hüsrev arkadaşına, "Canını verdin, başını verme!" diye bağırır. Deli Mehmed'in cesedi yerinden fırlar, bir hamlede düşman süvarisini yere yıkar, başını elinden alır ve tekrar oraya uzanır. Bu efsane Ömer Seyfeddin'in "Başını Vermeyen Şehid" adlı hikâyesine de konu olmuştur.

Savaş esnasında düşman tarafından başı kesilmiş kahraman motifine bazı küçük farklarla, IV. Murad'ın Bağdat Seferi esnasında geçen bir kısım olayların yer aldığı Genç Osman destanında da rastlanmaktadır. Ayrıca Abdurrahman Gazi (Erzurum), Sultan Seydi (Erzincan), Seyyid Bilâl Dede (Sinop), Habîb en-Neccâr (Antakya), Karaçomak (Antep), her ikisine de Hıdırlık Sultan adı verilen Suûb-i Rûmî (Suheyb-i Rûmî) ve Ubûdü Gazi (Çorum), Abdülvehhâb Gazi (İznik), Hüseyin Gazi (Ankara, Divriği) efsanelerinde de savaş sırasında başı kesildiği halde savaşa devam eden veya düşmana teslim olmayan kesik başlı kahramanlardan söz edilmektedir (Ocak, s. 16-24).

BİBLİYOGRAFYA :

Peçuylu İbrâhim, *Târih*, I, 355-363; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 54; *Vilâyetnâme* (haz. Abdülbaki Gölpınarlı), İstanbul 1958, s. 97; *Hikâye-i Mevlidü'n-nebî*, İstanbul 1311, s. 38-42; Fazlullah Rahîmî, *Gülzâr-ı Hasaneyn* (haz. Ali Adil Atalay), İstanbul 1994, tür.yer.; J. Deny, *Traditions populaires turques de Salonique et de Florina*, Niort 1920; A. Mazon, *Contes slaves de la Macédoine sud-occidentale*, Paris 1923, s. 168, 198, 200; Eflâton Cem Güney, *En Güzel Türk Masalları*, İstanbul 1948, s. 111-112; Cemil Cahit Güzelbey, *Gaziantep Evliyaları*, Gaziantep 1964, s. 26-27; Hikmet Tanyu, *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara 1967, s. 55, 86-94, 98, 191, 198, 280; Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1970, s. 142-144; Y. S. Ahmetgaleeva, *Issledovanie Turkojazyčnogo Pamyatnika*, Moskova 1979, s. 136; Nurettin Albayrak, *Folkloru-*

muz ve Erzincan, Erzincan 1983, s. 142-143, 147-148; Şevket Plana, "Kosova ve Makedonya Efsânelerinde Önemli Folklor Motifleri", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara 1986, II, 335-336; Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesik Baş*, Ankara 1989, tür.yer.; Saim Sakaçoğlu, *Efsane Araştırmaları*, Konya 1992, s. 75-76; Saadet Çağatay, "Türk Halk Edebiyatında Geyiğe Dair Bazı Motifler", *TDAY Belleten* (1956), s. 172; Yahya Benekay, "Hikâye-i Kesikbaş", *Hayat*, sy. 14, İstanbul 1964, s. 12-13; J. Ciopinski, "Kêşik Bâş Kitaby, Variante de Kazan", *FO*, XII (1970), s. 61-68; XIII (1971), s. 9-13; Fuat Özdemir, "İlk Dinî Destanlar ve Kesik Baş Destanı", *Folklor Araştırmaları Kurumu Yıllığı* (Ankara 1975), s. 127-129; Fikret Türkmen, "Kesikbaş Hikâyesi", *TDEA*, V, 293-294.

NURETTİN ALBAYRAK

KESİK MİNARE CAMİİ

(bk. KORKUT CAMİİ).

KESKİOĞLU, Osman

(1907-1989)

Son dönem din âlimi.

22 Şubat 1907 tarihinde Bulgaristan'ın Burgaz vilâyetine bağlı Karınâbâd (Karnobat) kazasının Rupça köyünde doğdu. İlk öğrenimini burada tamamladıktan sonra 1924'te Şumnu'da ortaokul derecesindeki Medrese-i Âliye'yi bitirdi. Aynı şehirde Medresetü'n-nüvvâb'ın lise ve yüksek kısmından 1936 yılında mezun oldu. Öğrenciliği döneminde *Emel* adında haftalık bir dergi çıkaran Keskiöğlü, aralarında Ahmed Hasan Davud'un da (Ahmet Davudoğlu) bulunduğu iki arkadaşıyla birlikte Bulgaristan başmüftülüğü tarafından ihtisas için Mısır'a gönderildi. Câmîatü'l-Ezher külliyyetü'ş-şerîfâ'yı 1940'ta bitirince Bulgaristan'a döndü; 1950 yılına kadar Medresetü'n-nüvvâb'ın lise ve yüksek kısımlarında öğretmenlik yaptı. Burada Türk edebiyatı, Arapça, hadis, usûl-i fıkıh, *Mecelle* ve târîh-i teşrî dersleri okuttu. Ayrıca on beş günde bir yayımlanan *Medeniyet* gazetesinde Osman Ezherî ve Osman Seyfullah imzalarıyla yazılar yazdı.

Bulgaristan'da Türkler'e yönelik baskıların artması üzerine 9 Eylül 1950'de ailesiyle birlikte Türkiye'ye göç eden Keskiöğlü, 4 Ekim 1950 tarihinden itibaren Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde Arapça mütercimliği görevine başladı. 18 Kasım 1959'da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Arapça okutmanı oldu. 1960 yılında aynı fakülteye öğretim görevlisi tayin edilerek uzun süre Kur'an-ı Kerim ve İslâm dini esasları derslerini okuttu. 16

Mart 1961'de Diyanet İşleri Başkanlığı Müşavere ve Dinî Eserleri İnceleme Kurulu üyeliğine tayin edilen Keskiöğlü, bu müessesenin adının Din İşleri Yüksek Kurulu olarak değiştirilmesinden sonra 7 Ekim 1965'te buranın mütercimliğiyle görevlendirildi. Bir yıl sonra da Din İşleri Yüksek Kurulu üyeliğine getirildi. 4 Ağustos 1976 tarihinde bu görevinden emekliye ayrıldı. 1986 yılında Selçuk Üniversitesi tarafından kendisine fahri doktorluk unvanı verilen Osman Keskiöğlü 4 Ağustos 1989'da vefat etti ve Ankara'da Cebeci Asrı Mezarlığı'na defnedildi.

Türkçe'den başka Arapça, Farsça ve Bulgarca bilen Osman Keskiöğlü'nün, Medresetü'n-nüvvâb'daki hocaları arasında yer alan ve Muhammed Abduh'un öğrencisi olan Yûsuf Ziyâeddin Ezherî (Ersal) vasıtasıyla fikirlerinden haberdar olduğu Abduh ve Cemâleddin-i Efgânî'den etkilendiği anlaşılmaktadır. Türkler'in islahatçı düşüncede önemli yeri olduğunu savunan Keskiöğlü'nün bu yaklaşımını Bulgaristan'da yayımlanan *Medeniyet* gazetesindeki yazılarında ve Türkiye'ye göç ettikten sonra kaleme aldığı makalelerinde görmek mümkündür. Diğer taraftan aşırı muhafazkârlığı ile tanınan yakın arkadaşı Ahmet Davudoğlu ile aralarında zaman zaman fikrî tartışmaların meydana geldiği bilinmektedir.

Eserleri. A) Telif Eserleri. *Fatih Devrinde İlim ve O Devirde Yetişen İlim Adamları* (Mustafa Runyun ile birlikte, Ankara 1953); *Nurlu Yol* (Ankara 1957); *Hız. Ebu Bekir* (Ankara 1957); *Hız. Ömer* (Ankara 1958); *Hazreti Osman Zinnureyn* (Ankara 1960); *İslâm Dünyası Dün ve Bugün* (Ankara 1964); *Hâtemü'l-enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı* (Ali Himmet Berki ile birlikte, Ankara 1966, 1971, 1972, 1974, 1978, 1981, 1982, 1985); *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku* (Ankara 1969, 1980, 1999); *Fakih Sahâbi-*

Osman Keskiöğlü